

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Лепкий Б. Рятуймо нашу старовину // *Українське слово*. – 1921. – Ч. 51. – С. 1. (При цитуванні збережено оригінальність лексики та стилістики, притаманної автору, тоді як пунктуацію змінено до чинних норм. – Н.Б.).
2. Оповідка про відкриття передплати на часопис «Українське слово» // *Українське слово*. – 1921. – Ч. 5. – С. 4.
3. Верниволя В. Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці) // Лепкий Б. Писання : Твори в 2 т. – Т.1. – Київ, Ляйпціг : Українська накладня, 1922. – С. I–IXXVII.

УДК 32:81'272](477)

**Блашків О. В.**

*канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри документознавства,  
інформаційної діяльності та українознавства  
Тернопільський національний економічний університет*

### **НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МОВА В ОЦІНЦІ ПРЕДСТАВНИКІВ МОДЕРНІСТСЬКОЇ І ПРИМОРДІАЛІСТСЬКОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ШКІЛ**

За влучним висловом американського політолога Джона Кадвела Колхоуна, що дійсно піддається розглядові на рівні загальних, теоретичних побудов – це чинники, які призводять до постійного виникнення й відновлення націоналізму як центрального дискурсивного утворення новітнього світу. Це не дає [універсального] пояснення всіх проявів чи рис націоналістичного дискурсу, проте створює умови для того, щоб зробити перший крок у спробах зрозуміти, чому він існує і залишається впливовим [3].

В сучасних теоріях нації і націоналізму вирізняють такі напрями, як конструктивістський (модерністські теорії), якому протиставляються примордіалістські (переніалістські) погляди, етносимволізм, постмодернізм.

Основним об'єктом критики дослідників стає поширений стереотип споконвічної данності мови, що лежить в основі будь-якого націоналізму та національної ідентичності.

Непросто викласти феєричну картину з теорій та думок, що побутують серед прихильників конструктивістської перспективи. Якщо коротко описати весь спектр сучасних уявлень модерністів, то маємо школу дослідників з найрадикальнішими сучасними уявленнями про націю і мову, які стверджують, що національна мова виступає дискурсивною конструкцією (Гобсбаум) і, як і нації взагалі, є випадковим феноменом, якого б не виникло, якби не поява Канта та Фіхте; так і значно поміркованіших (Андерсон), які розглядають національну мову есенціалістськи, просто як данність, загальну основу, на якій може бути вибудована решта національної ідентичності, а сама поява націоналізму для них є природною.

Важливо відмітити, що конструктивістська думка, засновником сучасних модерністських теорій якої вважають Ернеста Ренана, французького філософа, філолога та історика релігії, схиляється до визнання національної мови не

центральною точкою ідентичності, а лише відображенням політичних та економічних процесів, за допомогою яких «стандартна» мова веде боротьбу за своє існування. Ерік Гобсбаум, прихильник радикально конструктивістських поглядів, заперечує цінність і данність будь-якої мови. І пов'язує виникнення стандартних національних мов виключно з політикою: «привілейоване використання певної мови як єдиної мови освіти й культури в країні зв'язано з політичними та ідеологічними або, в кращому випадку, прагматичними міркуваннями [4, Р. 1072]». Автор стверджує, що ми живемо в світі, де культура читання та письма розвивається за допомогою новітніх технологій, до яких розмовні діалекти отримали доступ. На думку дослідника, ми більше не живемо в світі, де ідею національної мови взагалі можна реалізувати. Чистий прагматизм автора дозволяє легко вершити суд над мовами, наприклад, відмовити естонській мові в потребі наукового розвитку, або підкреслити необхідність носія «непоширених» мов, таких як угорська або чеська володіти другою, поширенішою мовою, пропагуючи ідею доцільності єдиної мови загального глобального спілкування — різновид англійської, до прикладу. Взагалі, завдяки Гобсбауму, модерністами був повністю подоланий есенціалістський підхід до мови в ідентичності.

Отже, при конструктивістському підході соціальні, політичні, економічні й історичні процеси та умови вважаються визначальним чинником при «конструюванні» націй та етнічних груп.

Примордіалізм, як інтелектуальна школа, подається Ентоні Смітом [2] як протилежність модернізму, в якій домінували підходи, характерні для націоналістичного світогляду. Примордіалісти переконані, що місцева соціокультурна реальність відмічена примордіалістською справжністю, самобутністю, місцією та величию. Цей діапазон поглядів зберігає і навіть нарощує свій визначальний вплив на суспільну думку. Серед примордіалістів мова вважається непорушною святинєю. Збереження справжньої етнічної ідентичності видається неможливим без традиційно зв'язаної з нею мови. Натомість конструктивісти не вважають такий зв'язок важливим для збереження відповідної етнічної ідентичності (додам, не вважають мову взагалі цінністю, вартою особливої уваги).

Примордіалісти прагнуть здобути ідеали та натхнення у давніх святих, їхні погляди ґрунтуються на постулатах, що не потребують фактичних підтверджень. Американський соціолог і лінгвіст Джошуа Фішман порівнює примордіалістів з лікарями, які переконані, що життя варто зберігати за будь-яких умов. Тоді як конструктивісти, на думку науковця, через неможливість раціонального обґрунтування ідеальних моделей віддають перевагу тому, що відбувається в сучасному житті. З їхнього погляду, любов, відданість, самовідданий альтруїзм на соціальній арені не потрібні; вони порівнюються дослідником з юристами, які переконані, що законотворчість лежить в основі цивілізованого суспільства. Примордіалісти звинувачують конст-руктивістів в тому, що вони спрощують й збіднюють людське життя, виступаючи за ринковий підхід до розв'язання всіх людських проблем.

Якщо антрополози визнають обґрунтованість побоювань примордіалістів, що народи, які втрачають мову, перебувають між життям та смертю, втрачають усталені уявлення про моральність, добропорядність, спадковість поколінь, значущість минулого, сучасного й майбутнього, то конструктивісти відсторонено запитують: «а скільки мов потрібно світу?, скільки він собі може дозволити?». В основі їхніх поглядів лежить ринкова

оцінка власної вигоди і очікування позитивних наслідків. Тим не менш релігія, мистецтво, література й філософія послідовно відмовляються погоджуватися з такими оцінками, вважаючи їх ознакою виродження.

Кращим підтвердженням того, що суперечка між конструктивістами й примордіалістами зв'язана не стільки з основними аналітичними й філософськими позиціями, скільки зі змінними уявленнями про свій зиск може слугувати спостереження Дж. Фішмана щодо звернень держав з примордіалістськими заявами до тих, хто має більший вплив, а з конструктивістськими підходами до підлеглих на прикладі Франції: країна взиває до сумління цивілізованого світу, прагнучи захистити свою мову та культуру від монополії англійської, проте не виявляє жодної терпимості щодо бретонців, окситанців та ельзасців, які стикаються з монолітом французької мови [5].

В світі близько 5000 мов, з них кілька сотень використовуються в освіті, більшість почало виконувати такі завдання лише у минулому столітті. Примордіалісти за те, щоб сприяти, допомагати таким мовам, конструктивісти вважають, що цю проблему треба віддати на відкуп економіці.

Конфлікт сучасних напрямів можна розглядати як боротьбу між почуттями та розумом, ідеологією та знанням. Це боротьба між консерватизмом й сучасністю, між плюралістичною та моністичною ідеологіями, протистояння сепаратистських та об'єднувальних устремлінь. Але на перевірку виявляється, що обома опонентами рухає певний моральний імператив, образ кращого світу, до якого вони прямують.

Один із найбільших світових авторитетів у мовознавстві ХХ сторіччя Йоган Лео Вайсгербер, як відомо, «мовну спільноту» як природну форму об'єднання людей (він називав її народом) ставив вище за расу, націю і державу. Для нього нація – це лише «політична спільнота», хоча насправді нація – це природна спільнота, яка себе політично усвідомлює, а тому змагає до державної самоорганізації, аби захистити і зберегти свою природність, зокрема, один із найважливіших природних атрибутів – рідну мову, без якої загратиться ідентичність і, як наслідок, зникне спільнота. На думку Й. Л. Вайсгербера, мовне, тобто природне, розчленування людства вище за своєю вартістю від державного настільки, «наскільки принципи духу необхідно піднести над принципом влади [1, С. 148]». Отже, в світі не повинно бути ніякого насильства на мовному ґрунті, пригнічення мовних меншин, мовного імперіалізму.

Вважається, що ХХІ століття — не тільки століття інформації, але й століття гуманітарної совісті; в іншому випадку майбутнє несе людству загалом й Україні страшні загрози.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Йоган Лео Вайсгербер. – М.: Прогрес, 1993. – 268 с.
2. Сміт Е. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт; [пер. з англ. П.Таращук]. – Київ: Основи, 1994. – 224 с.
3. Calhoun C. Nationalism / John Caldwell Calhoun. – Buckingham: Open University Press, 1997. – P. 112.
4. Hobsbawm E. Language, Culture, and National Identity / Eric Hobsbawm. – Social Research. – 1996 (Winter). – Vol. 63, No.4. – P. 1072.
5. Fishman J. Language and nationalism; two integrative essays / Joshua Fishman // Journal of Sociolinguistics. – 1991. – No. 5 (4). – P. 530–555.